

ARKITEKTURSTRATEGI FOR

R Ø M Ø

MAJ 2021

FORMALIA

Udgivelsesdato: Maj 2021

Revideret udgave: November 2021

Udarbejdet af: Tegnestuen Stedse ApS

Samarbejdspartnere: KALB ApS

Opdragsgiver: Tønder Kommune

Tak til:

Mary-Anna Wraae Larsen og Rømø Lokalthistorisk Arkiv

Kirsten Rasmussen fra Fonden Til Bevarelse af Gamle Rømø-Huse

Forsidefoto: Vinterlandskab på Rømø, foto: Tegnestuen Stedse

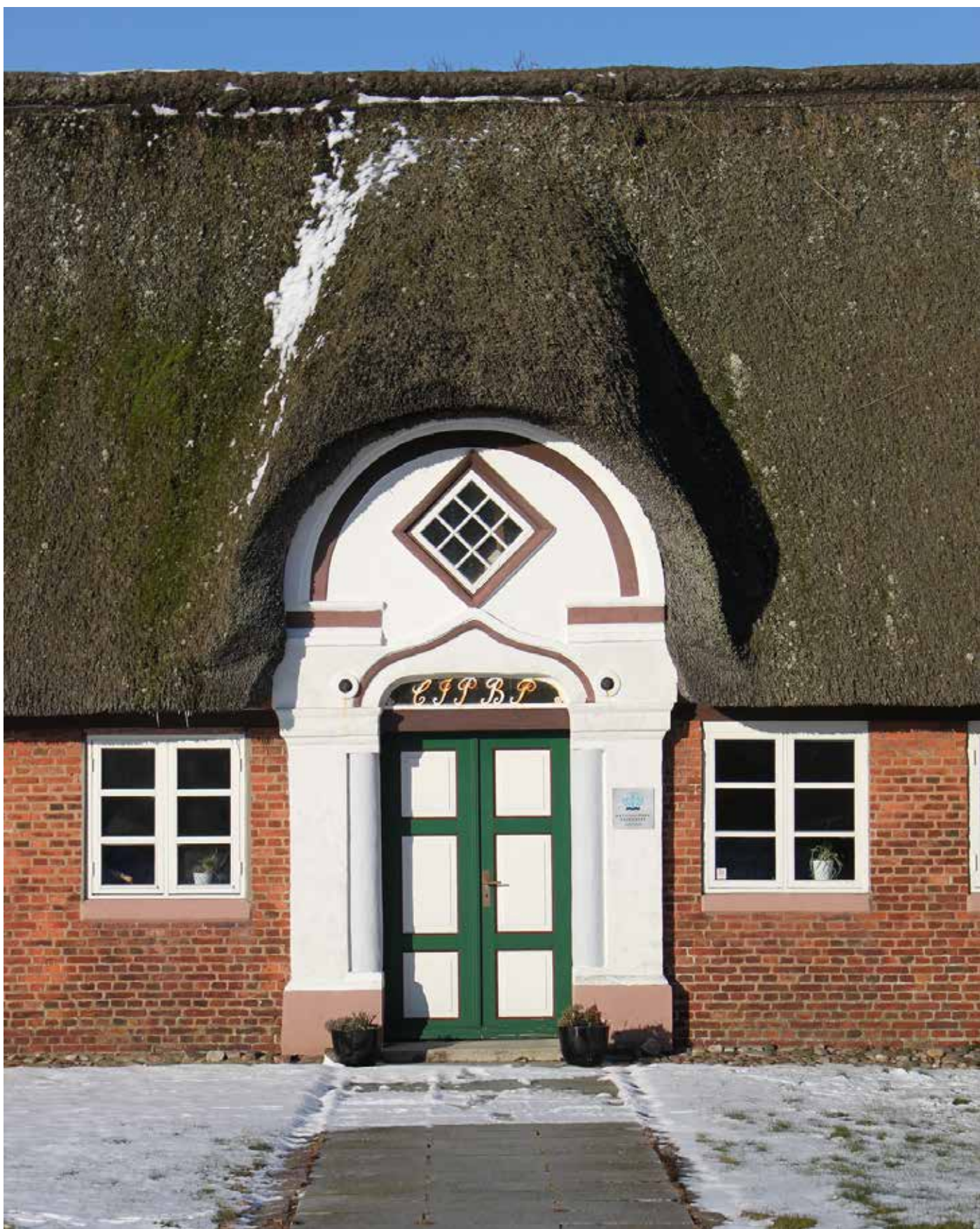

*Udsigt fra Juvrediget
Foto: Tegnestuen Stedse*

INDHOLD

Forord	5
Om anvendelsen af Arkitekturstrategien	6
Fortællingen om Rømø	8
Historien	
Landskabet	
Kulturmiljøerne	
Bevaringsværdige og fredede huse	11
Bygningskulturen som en levende fortælling	12
De 3 bærende principper	14
#1 Bevare Rømøs arkitektoniske kulturarv	16
Beskrivelse af det karakteristiske Rømøhus	18
Retningslinjer for bevaring af Rømøhuse	24
Gode eksempler	32
#2 Sikre at fremtidigt byggeri styrker Rømøs arkitektoniske karakter	34
Retningslinjer for fremtidigt byggeri	36
Gode eksempler	42
#3 Sikre at fremtidigt byinventar styrker Rømøs arkitektoniske karakter	44
Retningslinjer for byinventar	46
Eksempler på natur- og byrumsmøbler	48
Bilag	
Bilag 1 - Murværk og tegl	52
Bilag 2 - Farver	54
Bilag 3 - Vegetation	55
Bilag 4 - Støtte og vejledning	57
Litteraturliste	58

Naturcenter Tønningård
Foto: Tegnestuen Stedse

FORORD

Den oprindelige byggeskik på Rømø med de smukke og meget karakteristiske Rømøhuse er i sig selv en visuel fortælling om øens historie.

Byggematerialerne er få, enkle og lokale og selve udformningen af huset afspejler kulturarven og den barske natur. Husene er således en vigtig del af Rømø's identitet, der med høj æstetisk kvalitet samler fortid og nutid i en fysisk form.

HVAD?

Arkitekturstrategi for Rømø skal, styrke Rømø's arkitektoniske kulturarv og sikre et kvalitativt løft af øens visuelle karakter. Vi skal bevare og bygge videre på det der gør Rømø speciel.

Arkitekturstrategi for Rømø skal fungere som et værktøj i forbindelse med kommunens planarbejde, ligesom den også skal henvende sig til både fastboende og sommerhusejere på Rømø.

Den skal formidle hvorfor og hvordan, vi skal passe på vores arkitektoniske kulturarv.

HVORFOR?

Arkitekturstrategien er dels en direkte følge af arbejdet med gennemførelsen af *Rømø Udviklingsplan 2025*, dels et aktuelt behov for at understøtte planarbejdet på Rømø.

Med udarbejdelsen af *Rømø Udviklingsplan 2025*, blev der sat fokus på 5 strategier:

Styrk identiteten

Styrk naturoplevelsen

Forskøn ankomsten

Styrk bymiljøet

Saml kræfterne

For at skubbe Rømø i den rigtige retning, er det desuden vigtigt at tænke bæredygtighed, både fra et socialt, økonomisk og miljømæssigt perspektiv.

Nationalpark Vadehavet's vision beskriver det godt: "Nationalparken benyttes, beskyttes og udvikles i et bæredygtigt samspil mellem natur og mennesker".

For at sikre at Rømø forbliver attraktiv også om 20 år er det vigtigt, at vi ikke taber hverken naturen, arkitekturen eller kulturarven undervejs.

HVORDAN?

Hvordan sikrer vi, at Rømø's natur, arkitektur og kulturarv benyttes og beskyttes på bedst mulig måde?

Der opstilles i strategien retningslinjer for, hvordan man bedst bevarer de oprindelige Rømøhuse, men også hvordan fremtidigt byggeri og byinventar skal bidrage til at styrke den arkitektoniske og visuelle karakter på Rømø.

De gamle Rømøhuse skal kunne rumme de behov der er i en bolig i dag. Husene skal være dynamiske og sammensatte fortællinger om, hvordan livet på Rømø var dengang, men også hvordan det er i dag.

Der skal være plads til at bygningskulturen kan udvikle sig, men det skal være med afsæt i historien, naturen og kulturarven på Rømø.

Styrk identiteten - styrk Rømø's arkitektoniske karakter

Benytte og beskytte

Plads til udvikling, men med afsæt i stedet og kulturen

OM ANVENDELSEN AF ARKITEKTURSTRATEGIEN

Arkitekturstrategien sætter retningslinjer for, hvordan Rømø's arkitektoniske kulturarv bevares, og hvordan vi i det fremtidige byggeri og med brugen af byinventar på Rømø styrker Rømø's arkitektoniske særkende.

Med arkitekturstrategien får vi et værktøj, der kan vejlede fastboende og sommerhusejere om brugen af god arkitektur, og den vil selvfølgelig være vigtig i forbindelse med kommunens planarbejde fremover.

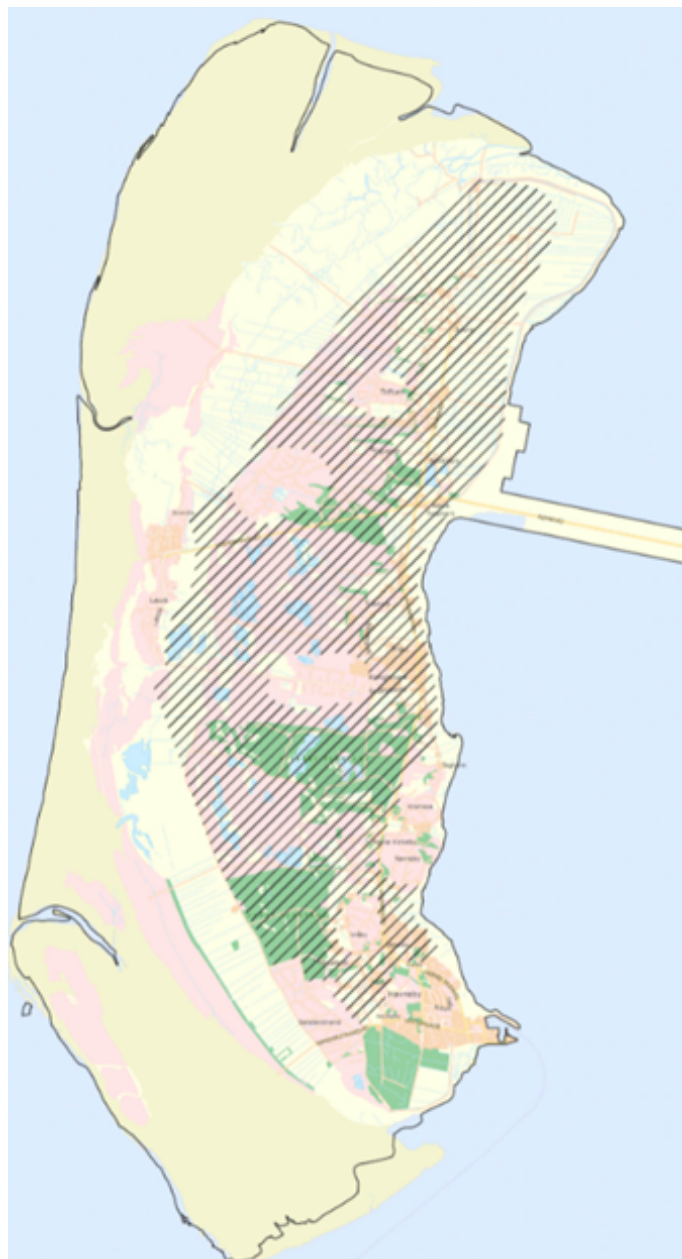
I første omgang anvendes arkitekturstrategien i sagsbehandlingen på landzoneområdet og dernæst på kortere sigt ved udarbejdelsen af nye lokalplaner, hvor det giver mening i forhold til at løfte områdets bygnings- og kulturarv.

Desuden kan arkitekturstrategien anvendes i en kommende temaplan for bevaringsværdige bygninger på Rømø.

Arkitekturstrategien skal fremover finde anvendelse i områder på Rømø med en væsentlig koncentration af bygnings- og kulturarv. Disse områder er i arkitekturstrategien overordnet kortlagt som de områder, hvor der også er en koncentration af bevaringsværdige bygninger.

Der er dog områder, som de eksisterende sommerhusområder og Havneby som arkitektonisk er etableret i en anden tid. Disse områder fremstår med en helt anden karakter. Sommerhusområderne er typiske sommerhusområder med relativt små træbygninger og Havneby er som et nyetableret by- og centerområde opstået omkring industrihavnen. I disse områder er de klassiske Rømø-huse og kulturarven omkring Rømø stort set ikke eksisterende og strategiens retningslinjer vil virke i kontrast til det eksisterende miljø fremfor at styrke områdernes kvaliteter og bygningskultur.

Ny planlægning vil i disse områder derfor kun i mindre omfang tage afsæt i arkitekturstrategien og evt. inddrage elementer fra derfra omvendt kan anvendelse af byinventar i disse områder inspireres af arkitekturstrategien og derved bidrage til øens overordnede identitet og den røde tråd fra Juvre i nord til Havneby i syd.

Arkitekturstrategiens primære anvendelsesområde (skraveret)
Illustration: Tønder Kommune

Detalje fra Kommandørgården i Toftum fra 1749.
Foto: Tegnestuen Stedse

FORTÆLLINGEN OM RØMØ

HISTORIEN

Den smukke, men voldsomme natur, de tilgængelige materialer og den særlige hvalfangertid, der præger Rømø's historie, er synlig i de gamle traditionelle huse på Rømø. Husene repræsenterer således en levende fortælling om naturen og de mennesker der har beboet øen.

Langs hele Rømø's østkyst er bebyggelsen præget af Rømø's guldalder, da levegrundlaget op igennem 1700-tallet hovedsageligt baserede sig på hvalfangst omkring Grønland og Svalbard.

Næsten alle mænd og drenge, tog hyre på hollandske og nordtyske hvalfangerbåde, mens kvinderne drev landbrug hjemme på Rømø. Rømserne var dygtige sejlere og mange opnåede at blive kommandører på hvalfangerskibene.

Både rigdommen de bragte med hjem, men også inspiration sydfra har været med til at forme de smukke, karakteristiske Rømøhuse som vi kender i dag.

Kommandørgårdene havde et rigt udsmykket interiør - kommandøerne var kun hjemme om vinteren, og de opholdt sig mest inde, så derfor var det her man brugte sin formue.

Sælfangsten sluttede omkring 1840, hvor den ikke længere var rentabel og landbruget fik derfor større betydning. I den periode brugte mange den formue man havde opbygget gennem hvalfangst, på at ombygge og istandsætte huset udvendigt. De rigt udsmykkede indgangspartier er fra denne tid.

Med nedgangen i søfart og hvalfangst i løbet af 1800 tallet oplevede Rømø en fattig periode med stor fraflytning.

I slutningen af 1800-tallet blev grundlaget for Rømø's turisme skabt af en initiativrig præst. Pastor Jacobsen fra Skærbæk opretter "Nordseebad Lakolk", et badested for velhavende tyskere med tilhørende såkaldte blokuse opført i "Dragestil" med tårne og spir. Efter få år gik stedet dog konkurs og det er først efter indvielsen af dæmningen i 1948 at turismen for alvor igen fik betydning for øen.

Under 2. verdenskrig blev der opført 52 bunkers og et avanceret radarsystem på Rømø. Øen blev af tyskerne betragtet som militært område. De år var en voldsom tid for øens beboere, der oplevede flere bombeangreb og flystyrt.

Krigen forsinkede etableringen af den ellers planlagte dæmning til fastlandet, der først blev en realitet 3 år efter krigen.

Rømø Havn i Havneby indvies i 1964 og har siden da tiltrukket flere virksomheder indenfor blandt andet forædling af fisk og færgefart. I dag spiller fiskeri af rejer og muslinger og fiskeri-relaterede erhverv stadig en vigtig rolle for rømserne.

I dag er turisme en vigtig del af livsgrundlaget på Rømø. Med *Rømø Udviklingsplan 2025*, sættes der nu fokus på bæredygtig turisme, som vækstmotor for øen.

TIDSLINJE

6000 f.v.t.: Rømø opstår som lille aflang barriere-ø

1200-tallet: De første mennesker slår sig ned på Rømø

1770: 40 kommandører bor på Rømø i storhedstiden med sæl- og hvalfangst ved Svalbard og Grønland

Ca. 1840 og frem: Landbruget får større betydning på Rømø efter nedgang i sæl og hvalfangst.

1864: Danmark taber krigen til Preussen og Rømø bliver en del af det tyske område. Herefter falder øens befolkningstal pga udvandring til USA og Danmark.

1898: Pastor Jacobsen fra Skærbæk opretter "Nordseebad Lakolk", et badested for velhavende tyskere. Dette bliver startskuddet til turismens indtog.

1920: Rømø bliver igen en del af Danmark.

1923: De første træer plantes på klitheden for at beskytte mod sandflugt.

1940-45: Der bygges ca. 50 bunkers på Rømø under den tyske besættelse.

1948: Rømødæmningen indvies. Herefter vokser turismens betydning for erhvervslivet på Rømø.

1964: Rømø Havn i Havneby indvies.

LANDSKABET

Rømø er i sin tid vokset frem af havet og er en af de såkaldte barriereøer, der ligger mellem Vesterhavet og Vadehavet.

Øen er under konstant forandring og udvider sig hele tiden mod vest af nye aflejringer. Dette ses blandt andet på de kilometerbrede sandstrande som Rømø er så kendt for.

De brede sandstrande bliver midt på øen til klithedelandskab og plantager og langs øens østkyst følger et agerlandsområde.

Landskabets åbne præg og den spredte bebyggelse er kendetegnende for Rømø og for vadehavsområdet.

Vidste du.....?

Rømø var oprindeligt en træfattig ø. Derfor var øens højeste klitdannelser vigtige pejlemærker, når man skulle orientere sig. Alle store klitter havde bjergnavne og man navigerede efter dem, men også efter gårdene der havde navn efter ejeren.

*Udsigt over klithedelandskab ved Tvismark Plantage
Foto: Tegnestuen Stedse*

KULTURMILJØERNE

Der findes flere velbevarede og karakteristiske kulturmiljøer på Rømø der alle er med til at fortælle en vigtig historie om Rømø.

Hele øen er i Kommuneplanen 2017-2029 udpeget som et værdifuldt kulturmiljø.

Juvre er en vejkyngbeby med en meget fin sammenhæng mellem bebyggelsen og det flade og vidtstrakte landskab. Gårdene ligger i en åben struktur, hvor marker og smalle jordlodder trækker naturen ind i landsbyen.

Toftum er karakteriseret ved et åbent præg med spredt bebyggelse. I både Juvre og Toftum findes en del velbevarede Rømøhuse og gårde.

Vråby der består af både plantage og klithede, har en stor koncentration af velbevarede "Matroshuse" som ligger smukt indpasset i det kuperede klithedelandskab.

Lakolk er et område der repræsenterer en meget vigtig del af Rømøs historie. Her grundlagde Pastor Jacobsen i starten af 1900-tallet, det der skulle blive startskuddet til turismens indtog på øen.

De meget karakteristiske små blokhuse i træ (Dragestil), med spir og tårne - ses stadig få steder i området, der i dag hovedsageligt er præget af sommerhusbebyggelse af varierende arkitektonisk karakter.

Vråby, Tvismark og Kirkeby plantage er ikke oprindelige, men er alle etableret i 1923-1933 for at skabe sikring mod sandflugt, og læ for de bagved liggende landbrugsarealer.

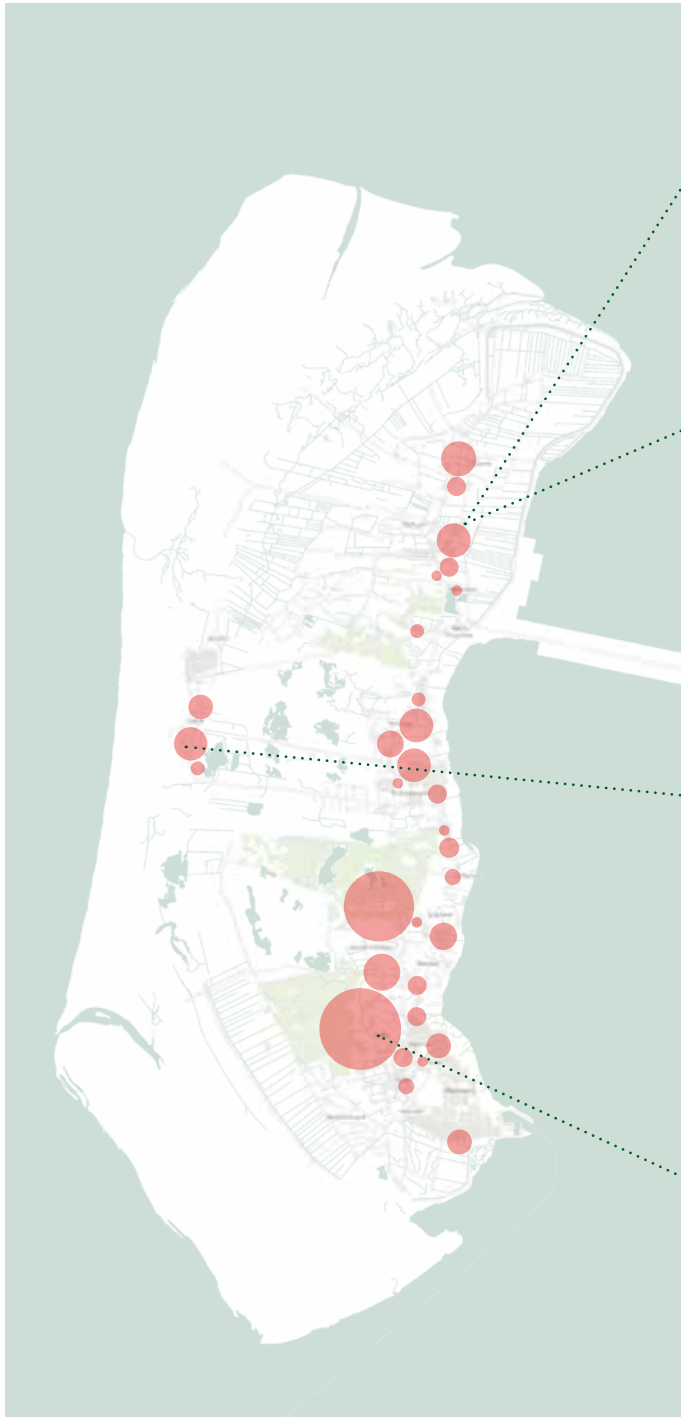
Plantagerne fortæller således om øens yngre historie, hvor den danske stat efter genforeningen opkøbte store arealer på Rømø med henblik på at anlægge plantager.

Ved Vråby ligger husene smukt indpassede i landskabet
Foto: Tegnestuen Stedse

BEVARINGSVÆRDIGE OG FREDEDE HUSE PÅ RØMØ

Kortet herunder illustrerer, hvordan de fredede og bevaringsværdige huse på Rømø ligger fordelt. Bortset fra de huse der er registreret på Lakolk, er husene placeret langs Rømøs østkyst, med den største koncentration omkring Vråby og Rømø Kirkeby.

Toftum Skole fra 1784
Foto: Tegnestuen Stedse

Kommandørgården i Toftum fra 1749. Husets velbevarede interiør, giver et godt eksempel på 1700-tallets detaljerede malerhåndværk og snedkerarbejde, og de tidstypiske hollandske fliser.
Foto: Tegnestuen Stedse

Dette sommerhus på Lakolk er et af de få bevarede eksempler på de "blokhuse" der blev opført i starten af 1900-tallet
Foto: Tegnestuen Stedse

Et velbevaret eksempel på et "Matroshus" smukt indpasset i det kuperede klithedelandskab ved Vråby.
Foto: Tegnestuen Stedse

BYGNINGSKULTUREN SOM EN LEVENDE FORTÆLLING

Vores bygningskultur rummer mange historier, som bidrager til en større forståelse af områdets helt særlige livsbetingelser og kulturelle udvikling. Heri ligger et stort potentiale i forhold til turisme og bosætning.

Derfor er bygningskulturen vigtig at værne om, udvikle på og styrke. I dette kapitel sættes fokus på ældre bygværker på Rømø, der har et potentiale i forhold til formidling og historiefortælling om livet på vadehavsoen og som vi derfor skal værne om.

RØMØHUSE

Den oprindelige bebyggelse på Rømø er placeret langs øens østside. Her finder man de gamle huse og gårde, der var hjem for mange kommandører og matroser i hvalfangertiden op gennem 1700-tallet. Husene er gode egnstypiske eksempler på den vestslesvigske gårdtype og er bygget af lokale og naturlige materialer, som mursten og strå. Husene ligger solret med den lange facade mod syd og trykker sig ydmygt ned i landskabet for at søge ly for den insisterende vestenvind.

Kongsmark
Foto: Tegnestuén Stedse

Rømø Kirkeby
Foto: Bertel Wibred

REDNINGSHUSE

Redningsstationen på billedet under er opført i 1887 og er en væsentlig repræsentant for redningsstationerne langs vestkysten.

Redningsstationen har en velproportioneret bygningskrop, der fremstår som en harmonisk helhed opført i blankt, rødt murværk med smukke murværksdetaljer.

Begge gavle har en port med påmalede splitflag. Redningsstationen har et lille kvadratisk tårn midt på saddeltaget. Både taget og tårnet er skiferbelagt. Bygningen fungerer i dag som garage for Rømø Frivillige Brandvæsens køretøjer.

Rømø Kirkeby
Foto: Tegnestuén Stedse

TREPELHUSE

Specielt for Sønderjylland og for den sydlige del af Vadehavsområdet er de mange stuehuse, gadehuse og villaer, opført med trempelkonstruktion. Trempelhuse har, udover trempelkonstruktionen, lav taghældning og et udhængende tag. Overgangen mellem mur og trempel er oftest markeret med en vandret gesims.

Trempelkonstruktionen i kombination med mønstermurværk er et nordtysk træk, der er inspireret af den internationale "schweitzerstil". Trempel-husene var et resultat af en ændret preussisk byggelovgivning, men også et modefænomen.

Juvre
Foto: Tegnestuén Stedse

TURISMENS INDTOG - BLOKHUSE I DRAGESTIL

Blokhuse fortæller historien om det liv der udfoldede sig i slutningen af 1800-tallet ved Lakolk. Pastor Jacobsen fra Skærbæk opretter "Nordseebad Lakolk", et badested for velhavende tyskere med tilhørende bjælkehuse opført i "Dragestil" med tårne og spir. De få bevarede bygninger fortæller ikke kun historien om en nostalgisk byggestil med dragehoveder og spir; de er også vidnesbyrd om den vision, der bragte badeturismen til Rømø, mens øen endnu var tysk. Blokhuse blev tegnet af tyske arkitekter og blev designet i en blanding af norsk dragestil og schweizerstil. Pastor Jacobsen var forelsket i den nordiske mytologi og derfor var stilen også inspireret af denne. Mange af husene fik desuden navne med mytologisk klang, såsom "Eulenburg", "Niffelheim" og "Wallhall".

Lakolk
Foto: Tegnestu Stedse

Sommerhuse på Lakolk, dato ukendt
Foto: Rømø Lokalkiv

BUNKERS

Under 2. verdenskrig blev der opført 52 bunkers på Rømø. De mange tyske militære anlæg beskriver et sort kapitel af øens historie. 2. verdenskrig var på Rømø en dramatisk tid og de mange levn fra denne periode giver et autentisk billede af dette.

Bunkers i Tvismark Plantage
Foto: Tegnestu Stedse

LANGLIHUSENE

Nord for Lakolk ligger de såkaldte Langlihuse, en gruppe små røde træhuse (35-70m²) opført af Mads Langli. De 13 små karakteristiske Langlihuse var oprindeligt barakker i Oksbøllejren, men blev nedtaget og genopført på Rømø i 1950'erne. I dag er husene private sommerhuse smukt belliggende ud til Rømøs vestkyst.

Langlihuse ved Lakolk
Foto: Tegnestu Stedse

3 BÆRENDE PRINCIPPER

#1 BEVARE RØMØS ARKITEKTONISKE KULTURARV

**#2 SIKRE AT FREMTIDIGT BYGGERI
STYRKER RØMØS ARKITEKTONISKE KARAKTER**

**#3 SIKRE AT FREMTIDIGT BYINVENTAR
STYRKER RØMØS ARKITEKTONISKE KARAKTER**

#1 BEVARE RØMØS ARKITEKTONISKE KULTURARV

I *Arkitekturstrategi for Rømø* sættes der fokus på bevaring af de oprindelige Rømøhuse, da de anses for at være særligt værdifulde og karaktergivende for hele oplevelsen af Vadehavsområdet.

Husene fortæller historien om det liv man levede i Rømøs storhedstid tilbage i 1700-tallet, men er også en dynamisk og sammensat fortælling om, hvordan livet har ændret sig fra dengang og frem til i dag. Mange Rømøhuse er over 300 år gamle, men fortsat danner de rammen om det liv, der leves på øen i dag.

Dette kapitel består af to dele:

Første del indeholder en grundig beskrivelse af de karakteristiske arkitektoniske træk i et Rømøhus.

Anden del indeholder en række retningslinjer for, hvordan Rømøhusene bevares bedst muligt. Husene skal kunne benyttes som bolig og rumme de behov man har i en bolig i dag, men samtidig skal det sikres, at det ikke sker på bekostning af den arkitektoniske kulturarv.

Foto: Tegnestuen Stedse

BESKRIVELSE AF DET KARAKTERISTISKE RØMØHUS

STRANDINGER OG GENBRUG

Den oprindelige byggeskik på Rømø afspejler i høj grad de tilgængelige materialer. Derfor kan man i mange huse også finde materialer der stammer fra strandinger. Disse strandinger var essentielle for øens beboere, da man her fandt dyrebart træ fra spanter og planker, der kunne genanvendes til bjælker og tag. Spanter var lavet af hårdt træ og havde en svag krumning. Brugte man disse som bjælker, blev rummet således en anelse højere midt i huset. (Skov, 1992)

Man brugte desuden i Rømøs nedgangstid i 1800 tallet, bygningsdele fra forladte eller nedbrudte huse og derfor finder man Rømøhuse hvor vinduer, døre og paneler er indbyrdes forskellige og stammer fra andre huse og fra forskellige tidsperioder. (Skov, 1992)

Denne skik med at genanvende bygningsdele og materialer betyder at husene ikke bare et fastlåst billede af en bestemt tidsperiode, men nærmere en sammensat fortælling, der omfatter flere historiske lag og generationer.

Gravsten brugt som belægning
Foto: Tegnestuen Stedse

Blandede røde tegl og flensborgsten i østgavlen
Foto: Tegnestuen Stedse

LOKALT OG GLOBALT

Hvalfangerne bragte inspiration fra tysk og frisisk byggeskik med hjem. De oprindelige Rømøhuse er derfor en unik sammensmeltning af de lokale ressourcer som skælkalk, mursten og tagrør og et globalt udsyn i form af frisisk og tysk byggeskik og eksempelvis et smukt interiør med hollandske fliser.

Denne sammensmeltning mellem de meget lokale ressourcer og påvirkningen udefra, giver et godt indblik i det kontrastfyldte liv, som disse hvalfangere og kommandører levede.

Hele sommerhalvåret var man på eventyr og sejlede til fjerne lande, mens man om vinteren levede et isoleret liv på en ø midt i vadehavet. Kontrasten mellem det nære og det fjerne er unik for Rømø og husene er et levende billede på dette.

Vidste du.....?

Hollandske fliser udgjorde et både smukt, men også praktisk interiør. Kondensvandet drev ned ad de tynde uisolerede ydervægge og ødelagde pudsen. Fliserne på væggen beskyttede muren og var lette at aftørre. I gulvene lagde man langs ydervæggene, porøse mursten til at opsuge vandet. (Skov, 1992)

*Der arbejdes med tagrør, Kongsmark 1910
Foto: Rømø Lokalarkiv*

Hollandske fliser

Foto: Sandra Gonon, www.arkitekturbilleder.dk

HUSETS FORM OG SAMMENHÆNG MED NATUREN

Det oprindelige Rømhøhus ligger solret med den lave, lange facade mod syd og den korte afvalmede gavl mod vest.

Huset trykker sig ydmygt ned i landskabet for at søge ly for den insisterende vestenvind.

Husene er således formet og placeret efter klimatiske hensyn.

Tagfladen er ubrudt, det vil sige uden tagkviste og "arkengaffen" former en blød kurve i taget.

De valmede gavle, der er orienteret mod øst og vest, tager af for den kraftige vestenvind og giver desuden ekstra højde i gavlen, hvor man kunne placere en lille lem til loftet. Her opbevarede man blandt andet foder, tørv og strøelse.

Et gennemgående træk for Rømhøhuset og den vestslesvigske byggeskik generelt, er den lange længe, der både rummer beboelse og stald, adskilt af en gennemgående forstue (e Framgol). Senere tilføjede man en nordgående fløj ved husets vestlige ende. Denne fløj blev ved behov forlænget mod syd, så gården fik en T-form. (Skov, 1992)

Enkelte huse er placeret på værfter (en lokal og menneskeskabt forhøjning i landskabet) for at undgå oversvømmelse.

Foto: Tegnestuen Stedse

Foto: Tegnestuen Stedse

BYGGEMATERIALER, TAG OG MUR

De oprindelige huse på Rømø er alle opført i relativt få og enkle materialer, der har kunnet skaffes og fremstilles lokalt. Disse traditionelle byggematerialer arbejder godt sammen og skaber en sammenhængende og god bygningsfysik.

Da alle materialer er naturlige og lokale, indpasser husene sig smukt i områdets farvepalette. De er som vokset ud af stedet.

De tidligste huse er opført i bindingsværk. Senere blev bindingsværket erstattet med grundmur, enkelte steder er stolperne taget ud og fyldt ud med murværk.

Murværket er lagt i krydsforbandt med skræbefuger. Under taget og i gavlen ses ofte en lille muret gesims.

De byggematerialer man havde tilgængelige var træ fra strandinger eller genbrugt fra andre huse, røde teglsten fra omkringliggende teglværker på fastlandet, tagrør og tørv fra marsken. Skælkalk blev fremstillet lokalt. Det er læsket kalk af brændte muslingskaller. "Skælkalken" gjorde mørtelen stærkere og forlængede murens levetid. De hvide fuger mellem stenene er karakteristisk for Vestslesvig og Vadehavsøerne".

Sydfacaden, der var mest udsat, blev på nogen gårde pudset rød. Den røde farve skulle gengive farven på teglstenene. Der har ligeledes været tradition for at plante træer foran sydfacaden, for at beskytte muren.

De tækkede tage er tækket med tagrør og mønnede med store græstørv. Tørven er lagt med overlæg fra øst mod vest for at give vestenvinden så lille en angrebsflade som muligt.

Tagskægget er afskåret vandret.

Byggematerialer og bygningsdele var ikke ligeså tilgængelige, som de er i dag og man genanvendte derfor også materialer fra forladte huse på øen og nærområdet.

Vidste du.....?

De stråttækkede tage kaldte man istag, da man høstede rørene fra isen om vinteren.

Foto: Tegnestuen Stedse

VINDUER, PORTE OG DØRE

Vinduer, skodder og porte er som hovedregel hvidmalede, og her har man traditionelt malet med linoliemaling.

Vinduerne var oprindeligt sprossede og ofte i formatet H:80xB:100 cm, med seks ruder i en ramme.

I stalde og udhuse har vinduerne været i støbejern, med et lag glas i kitfals, og døre og porte har været enkle malede revledøre/porte.

Vinduer og døre i boliger er i de velbevarede Rømmøhuse, udført i malet træ, med profilerede rammer og med fyldinger i dørene. Glasset er plant og fastholdt i kitfals.

Vinduerne elegante udførelse med etlagsglas, smalle sprosser og fine farvespil i glasset er en vigtig del af Rømmøhusets karakteristiske udtryk.

Vinduesåbningerne placering fortæller desuden om husets anvendelse og indretning og den jævne fordeling, giver facaden en harmonisk rytme, der er smuk at se på.

Nogle huse har påmalede vinduer, som erstatning for rigtige vinduer. Herved bevares facadens rytme og harmoni.

Mange Rømmøgårde har et rigt dekoreret indgangsparti med kalkede pilastre og "arkengaf" over. Disse smukke indgangspartier stammer fra 1800-tallet hvor mange tidligere kommandører brugte deres formuer fra hvalfangst på at istandsætte gården.

Over hoveddøren som ofte er en to-fløjet dør er der enten en frontkvist med selvstændig rygning eller et "arkengaf", som er en integreret del af stråtaget.

"Arkengaffet", der markerer indgangen i facaden, har også flere praktiske funktioner – dels har man kunne kaste høg på loftet gennem forkelugen – og dels har "arkengaffet" tjent som brandsikring og forhindret at et brændende stråtag skulle skride ned over flugtvejen fra hoveddøren.

Velbevarede vinduer og påmalede vinduer
Foto: Tegnestuen Stedse

Vidste du.....?
I østgavlen finder man i nogle Rømmøhuse en ligdør. Gennem denne dør bar man afdøde personer ud af huset, når de skulle begraves. Ifølge folketroen, kan den afdødes sjæl kun vende tilbage gennem den samme dør, som da de forlod huset for sidste gang. Døren blev derfor holdt lukket indtil næste begravelse.

Nordgavl med glughuller og lem til loft, Foto: Tegnestuen Stedse

Smukt udformet indgangsparti
Foto: Tegnestuen Stedse

DETALJER OG BELÆGNING

De karaktergivende og smukke detaljer, der pryder de oprindelige Rømhuse er omhyggeligt udført og har stort set alle en praktisk funktion. Detaljerne fortæller en unik historie om hvert hus og har derfor stor kulturel værdi.

De meget smukke og solide pigstensbelægningerne, er lagt så de leder regnvandet væk fra ydervæggen og modvirker således opsprøjt og ophobning af vand langs murværket.

En vigtig del af bygningen konstruktion og udsmykning er de smedede murankre. De har en vigtig byggeteknisk funktion i form af forankring af murværket til husets stolpekonstruktion.

Murankrene er nogen steder enkelt udført med et lodret forskudsjern, udført som svungne dekorationer, som initialer på gårdens ejer, eller som årstal for opførelsen.

Skorstene er traditionelt udformet med sokkel, skaft og gesims og er placeret i kip og står som regel i blank mur.

Hvide stakitter og tørvediger på husets sydside, ses fortsat bevaret enkelte steder. Stakitterne blev oprindeligt brugt til at holde kreaturer ude af den dyrkede have, ligesom tørvedigerne gav læ for vinden.

Foto: Tegnestuen Stedse

RETNINGSLINJER FOR BEVARING AF ET RØMØHUS

MYNDIGHEDSKRAV TIL FREDEDE ELLER BEVARINGSVÆRDIGE HUSE

Som ejer af et bevaringsværdigt hus, har man ansvaret for et stykke af vores fælles kulturarv. Bygningerne repræsenterer desuden også en imateriel værdi og kulturel identitet, der tiltrækker og fastholder nye borgere, erhvervsliv og turister.

Kommunen kan udpege et hus som bevaringsværdigt, hvis det har nogle særlige arkitektoniske eller byggetekniske kvaliteter, som anses for bevaringsværdige, og hvis huset har en særlig betydning for områdets kulturarv.

Kommunen kan stille krav til husets ydre og skal derfor altid tages med på råd, i en ombygning eller restaurering.

De bevaringsværdige bygninger, må ikke ændres eller nedrives uden tilladelse fra Tønder Kommune.

Tønder kommune skal i hver ansøgning vurdere om ændringen er i tråd med retningslinjerne i *Arkitekturstrategi for Rømø*.

Generelt set skal Rømøhusene bevares gennem vedligeholdelse, indvendig ombygning og istandsættelse, fremfor udskiftning og tilbygning.

Indvendig ombygning af staldrum eller udhuse, så de kan inddrages i boligens areal, skal prioriteres fremfor nye tilbygninger, eller andre tiltag der ændrer husets udvendige udtryk.

SAVE-værdi 1-4:

Rømøhuse med høj bevaringsværdi (SAVE-værdi 1-4) bør ikke ændres i sin ydre form.

- Huset bør ikke tilbygges.
- Facaden bør ikke ændres.
- Der bør ikke etableres kviste.

SAVE-værdi 5-9:

Rømøhuse med lav eller middel bevaringsværdi (SAVE-værdi 5-9) kan ændres, i tråd med retningslinjerne i nærværende *Arkitekturstrategi for Rømø*, samt efter tilladelse fra kommunen.

På Slots- og kulturstyrelsens hjemmeside kan man finde information omkring, hvilken bevaringsværdi et hus har og hvad det betyder.

Er et hus fredet, skal alle ændringer - både ude og inde - godkendes af Slots- og Kulturstyrelsen.

Se desuden Bilag 4 - Støtte og vejledning ved istandsættelse og ombygning.

SAVE-metode:

SAVE (*Survey of Architectural Values in the Environment*) er et dansk-udviklet system til kortlægning og registrering af kulturmiljøer og udpegning af bevaringsværdige bygninger.

SAVE-vurderingen af bygninger bygger på fem forskellige parametre:

- Arkitektonisk værdi
- Kulturhistorisk værdi
- Miljømæssig værdi
- Originalitet
- Tilstand

De fem parametre sammenfattes i én bevaringsværdi. Værdierne angives på en skala fra 1 til 9, hvor 1 er en højeste værdi.

RETNINGSLINJER

Dette afsnit indeholder retningslinjer for hvilke arkitektoniske træk, der er vigtige at bevare i de karakteristiske Rømhuse.

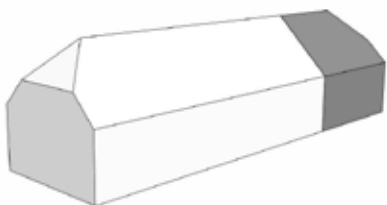
Retningslinjerne er defineret ud fra tanken om at husene skal kunne benyttes som bolig og understøtte de behov man har i en bolig i dag, men samtidig skal det sikres, at det ikke sker på bekostning af den arkitektoniske kulturarv.

Retningslinjerne er inddelt i følgende emner:

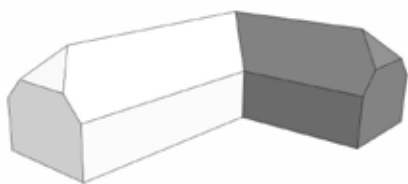
- **Husets form og sammenhæng med naturen**
- **Facade**
- **Vinduer, porte og døre**
- **Tag og kviste**
- **Detaljer og belægning**

HUSETS FORM OG SAMMENHÆNG MED NATUREN

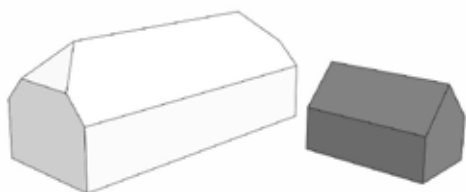
- Det åbne præg i landskabet er et vigtigt karaktertræk for Rømø. Derfor bør skel ikke markeres med hegn, beplantning eller stakit.
- Beplantning bør bestå af egnstypisk vegetation, se Bilag 3.
- Garager og udhuse placeres tættest muligt på hovedhuset for at holde bebyggelsen samlet.
- Garager og udhuse bygges med sadeltag med samme taghældning som hovedhuset.
- Tilbygninger bør som i den oprindelige byggeskik, udføres som en mindre forlængelse af længehuset eller som en ny længe i en ret vinkel ud fra hovedhusets gavlede.
- Tilbygninger opføres med samme tagform, tagryg (højde), taghældning og tagmateriale som hovedhuset, således at taget fremstår som en ubrudt og samlet helhed.
- Der bør ikke bygges havestuer eller drivhuse på huset.
- Taget bør ikke hæves.

Eksempel på en tilbygning der udføres som en forlængelse af længehuset.

Eksempel på en tilbygning der udføres som en ny længe i en ret vinkel ud fra hovedhusets gavlede.

Garager og udhuse placeres tættest muligt på hovedhuset - hold bebyggelsen samlet. Garager og udhuse bygges med sadeltag med samme taghældning som hovedhuset.

Billedet er fra 1980. Stalden mod vest er sandsynligvis opført i 1930'erne. Foto: Rømø Lokalarkiv

Billedet er fra oktober 2020. Den gamle stalddel mod vest er nedrevet og erstattet med en udvidelse af beboelseshuset, som et længehus (husets venstre side). En ombygning som denne vil kunne accepteres, da staldlængen (vist på billedet øverst på siden) er en nyere tilføjelse fra 1930'erne og ikke harmonerer med hovedhusets arkitektoniske udtryk. Foto: Tegnestuen Stedse

Nyere staldbygning udført i materialer og stil, som harmonerer med det oprindelige hovedhus. Den nyere opførte bygning er placeret, som en selvstændig sydgående længe vinkelret på husets vestlige gavl. Taget er dog ikke sammenhængende med hovedhuset. Foto: Tegnestuen Stedse

FACADE

- Restaurering, vedligehold og tilbygning bør ske med samme materialer, som den eksisterende bebyggelse består af.
- Murværk bør fremstå som rød blank mur med skrabefuger og i samme forbandt som eksisterende, eller pudset murværk malet/kalket Rødmørød, se Bilag 2.
- Der anvendes i forbindelse med restaurering eller tilbygning blødstrøgne sten, gerne genbrugte, med samme farve og stenstørrelse der er i overensstemmelse med resten af den eksisterende facade.
- Der anvendes kalkmørtel med hvid pigment.
- Facadens rytme i form af vinduer, døre, samt detaljer, bevares.

- Brug gerne genbrugte vinduer eller mursten i samme stil som eksisterende hus.

Obs: Ved brug af genbrugte bygningsdele som eksempelvis vinduer, kan der i nogen tilfælde dispenseres fra bygningsreglementets energikrav. Dette gælder fredede og bevaringsværdige bygninger.

Dette sker i dialog med kommunen (bevaringsværdige huse) eller Slots- og Kulturstyrelsen (fredede huse).

- Nye materialer kan have deres berettigelse, men materialer som plast, komposit, fibercement, aluminium og lignende, er så fremmede for bygningskulturen, at de ikke bør benyttes i bevaringsværdige bygninger.

- Garager, udhuse og lignende kan bygges med træbeklædning

Foto: Tegnestuen Stedse

VINDUER, PORTE OG DØRE

- Bevaringsværdige huse bevares bedst gennem vedligeholdelse og istandsættelse fremfor udskiftning. De oprindelige byggematerialer er ofte af høj kvalitet og kan holde i mange år hvis de bliver værnet om.
- Den udvendige ramme udføres med enkelt lag plant glas fastholdt i kitfals. Indvendig kan opsættes påkoblede rammer eller forsatsrammer.
- Vinduer, skodder og porte udføres i træ og hvidmales (med mindre andet kan dokumenteres som historisk korrekt).
- Der bør ikke isættes større vinduespartier og/eller etableres nye murhuller til nye vinduer eller døre.
- Eksisterende vinduesåbninger kan blændes, hvis de efterfølgende markeres i facaden, for eksempel ved at etablere en tilbagetrukket niche, ved påmaling som man oprindeligt har gjort, eller ved at bruge en svag nuanceforskel i stenene.
- I mange bygninger er oprindelige staldrum eller udhusrum helt eller delvis inddraget i boligen. Hvor dette er sket kan nye vindues- og dørhuller tillades, men med samme proportioner og sprosseopdeling som de oprindelige vinduer i beboelsesdelen. Vinduesplacering bør have samme rytme som den oprindelige facade.
- Vinduer og døre bør have samme proportioner og sprosseopdeling som de oprindelige vinduestyper i Rømmøhusene.
- Hoveddøre udføres som dobbelte fyldningsdøre
- Døre og porte i udlænger og udhuse udføres som revledøre / porte i malet træ. Der kan isættes glas bag porte og døråbninger, men porten, eller døren bør bevares.
- De rigt udsmykkede indgangspartier med tilhørende "arkengaf" bør bevares. De er meget karakteristiske for området og en vigtig del af husets visuelle udtryk. Det er "ansigtet" udadtil, og er unikt for det enkelte hus.

Naturcenter Tønninggård, smukt indgangsparti med fine detaljer Foto: Tegnstuen Stedse

Staldvinduer er tilmurede, men stadig synlige i facaden, Foto: Tegnstuen Stedse

Facadeudsnit, den udvendige ramme er med enkelt lag plant glas fastholdt i kitfals. Staldvinduet er med støbejernsramme. Foto: Tegnstuen Stedse

TAG OG KVISTE

- Den afvalmede og ubrudte tagflade bør bevares.
- Hvis taget skiftes, anvendes der strå.
- Stråtage oplægges i rør med rygning af tørv eller lyng. Tagfoden afskæres vandret.
- I enkelte tilfælde betyder bygningsreglementets krav om begrænsning af brandsmitte mellem eksisterende bygninger at stråtag ikke kan anvendes. Her kan vingetegtag (ikke glaserede tegl) være et godt alternativ, se Bilag 1.
- Der bør ikke etableres ovenlysvinduer direkte i tagfladen.

- Kviste holdes til et minimum, både i antal og størrelse og indpasses i tagets form.
- Kviste bør være rundbuede og udføres som kviste i tagfladen eller som tagskægskviste i gavle eller over indgangspartier.
- Kvistens buede form afsluttes ca 80-90 cm under tagets mønning.
- Kviste udføres med et lille simpelt halvcirkelformet vindue. Foran vinduet sættes 4-5 brædder på klink som afdækning.
- Kviste placeres, så deres centerlinie flugter med centerlinien i et vindue/dør i stueetagen.

Rundbuet kvist i tagfladen. Foto: Kulturstyrelsen 2013

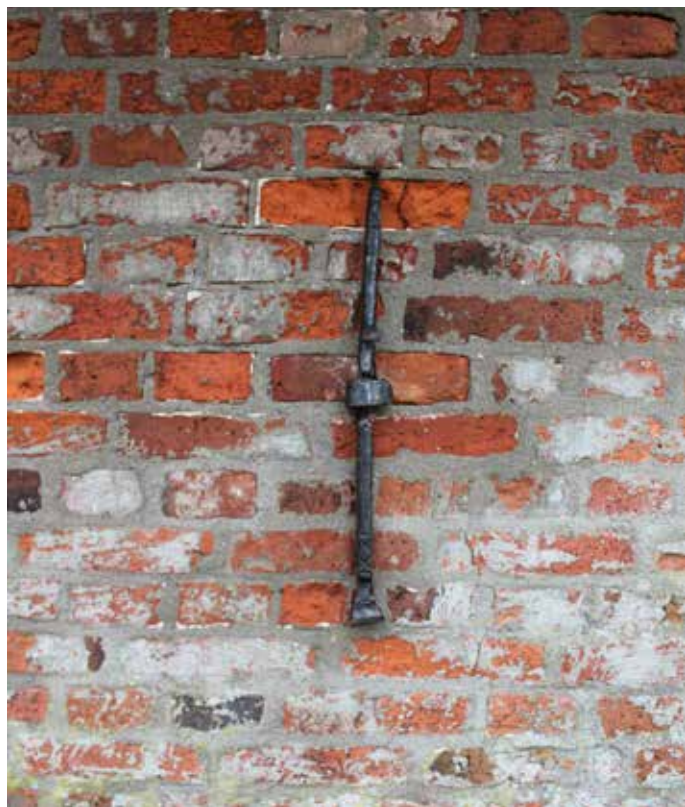
Tagskægskvist i østgavlen
Foto: Tegnestuen Stedse

Arkengav over indgangspartiet mod syd
Foto: Tegnestuen Stedse

DETALJER OG BELÆGNING

- Det er vigtigt at passe på og værne om de historiske aftryk og detaljer, blandt andet de smedede murankre og beslag. Den fine detaljering indeholder imaterielle værdier, der fortæller om kulturel identitet og husets historie.
- Der skal desuden værnes om de smukke oprindelige skorstene med sokkel, skaft og gesims. De holdes, ligesom facaden, i blank mur.
- Pigstensbelægning bør bevares og reetableres.

Smedet muranker, Foto: Tegnestuen Stedse

Facadeudsnit fra nordgavlen
Foto: Tegnestuen Stedse

Til dig der vil om-/tilbygge eller istandsætte et Rømøhus

Bevar det åbne præg

Bevar husets typologi og ubrudte tagflade

Brug husets oprindelige materialer

Genbrug og istandsættelse fremfor udskiftning

Følg facadens rytme

Værn om de historiske aftryk og detaljer

Brug de gratis vejledninger der allerede findes

Undersøg de økonomiske støtteordninger

Brug kommunen som sparringspartner

Brug fagfolk

Facadeudsnit fra Østgavlen, Foto: Tegnestuen Stedse

Detalje
Foto: Tegnestuen Stedse

Pigstens belægning langs ydermuren, Kommandørgården
Foto: Tegnestuen Stedse

GODE EKSEMPLER

Den lille rundbuede kvist passer til husets skala og optager tagets bløde kurver.
Foto: Kulturstyrelsen 2013

Der er isat en glassdør bag den bevarede revledør. I loftslommen er isat et sprosset glasfelt, der passer til husets arkitektoniske udtryk.
Foto: Aksel Skov

Tilmurede vinduer påmales i tråd med den oprindelige byggeskik, så facadens rytme og harmoni bevares.
Foto: Tegnestuen Stedse

Et tilmuret staldvindue. Vinduet markeres i facaden med svag nuanceforskkel i stenene.
Foto: Tegnestuen Stedse

Nordfacade, smukt restaureret facade med bevarede og enkelte udskiftede dele af det oprindelige bindingsværk.
Foto: Tegnestuen Stedse

#2 SIKRE AT FREMTIDIGT BYGGERI STYRKER RØMØS ARKITEKTONISKE KARAKTER

Rømø er i dag en velbesøgt og populær feriedestination og øens bebyggelse er i høj grad præget af turisme. Man ser mange typehuse og huse, som kunne være placeret i et hvilket som helst parcelhuskvarter. Bygningskulturen på Rømø i dag forholder sig sjældent til det sted og den kontekst den er placeret i.

Moderne byggematerialer i dag, er desuden et billede på de teknologiske fremskridt, der er gjort især siden 1950-erne. Disse materialer har ikke nødvendigvis noget forhold til det sted hvor huset opføres. Derfor fremstår de nyere huse ofte, som dominerende fremmedlegemer i en smuk natur, i modsætning til de gamle oprindelige huse, der er bygget ind i omgivelserne, af de få og enkle materialer, der fandtes i lokalområdet.

Den følgende strategi for fremtidigt byggeri, indeholder arkitektoniske retningslinjer i forbindelse med nybyggeri.

Strategien skal styrke Rømøs arkitektoniske karakter og sikre en bæredygtig udvikling, der er forankret i øens historie, natur og kulturarv.

De oprindelige Rømøhuse, har nogle stærke visuelle kvaliteter, der kan viderebringes i en ny og moderne fortolkning.

De følgende retningslinjer, skal sikre at den nye bebyggelse på Rømø forholder sig til sted og kontekst, i både form og materialebrug.

*Udsigt udover sommerhusområdet ved Lakolk, der er præget af meget stor variation i bygningstypologi, tagform og materialer.
Foto: Tegnestuen Stedse*

RETNINGSLINJER FOR FREMTIDIGT BYGGERI

RETNINGSLINJER

Dette afsnit indeholder retningslinjer for hvilke arkitektoniske træk fra Rømøs oprindelige byggeskik, der er vigtige at videreføre i det fremtidige byggeri.

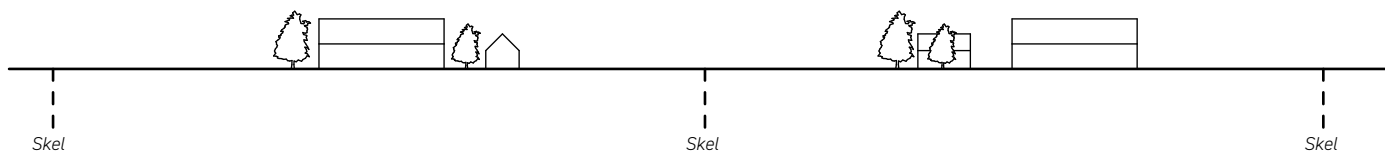
Retningslinjerne skal bidrage til at styrke den arkitektoniske og visuelle karakter på Rømø.

Retningslinjerne er inddelt i følgende emner:

- **Sammenhæng mellem natur og bebyggelse**
- **Bygningstypologi**
- **Facade**
- **Tag**
- **Vinduer og døre**
- **Sekundære bygninger**
- **Mindre bygningsdele**
- **Installationer**

SAMMENHÆNG MELLEMLAND OG BEBYGGELSE

- Det er især landskabet og det åbne præg, der i høj grad skaber grundlaget for områdets landskabelige kvalitet. Derfor bør dette ændres så lidt som muligt.
- Al ny bebyggelse bør placeres midt på matriklen og markering af skel med markante strukturer som stakit eller vegetation undgås.
- Ændringer af terræn eller beplantning, skal ske med respekt for naturen og landskabet og efter aftale med kommunen.
- Såfremt terrænet hæves, udformes overgangen til de lavere beliggende omgivelser, som en naturligt varierende skrænt.
- Nye bygninger skal indpasse sig i landskabet og bør ikke placeres på klit eller bakketop. De oprindelige huse på Rømø trykker sig ned i landskabet for søge ly fra vinden og fremstår dermed ydmyge og skæmmer ikke naturoplevelsen.
- Det er vigtigt at fastholde og styrke den egnstypiske vegetation. For at fastholde og styrke øens åbne og vidtstrakte landskab, bør tæt og høj beplantning desuden undgås.
- Stormflodssikring løses ved afvanding eller ved at bygge på lave værfter i de lavestliggende områder.
- Etablering af diger forstyrrer det åbne præg og bør undgås.
- Hævede bygninger på stolper er ikke karakteristisk for byggesikken på Rømø. Hævede bygninger virker løsrevet og uden kontakt til natur og kontekst.

Bevar det åbne præg ved at bygge midt på grunden og undgå at markere skel med vegetation eller lignende.

Spredt bebyggelse på samme grund bør undgås.

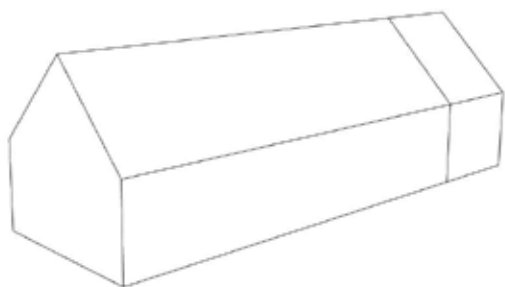
Skur, garager og lignede bygges i tilknytning til hovedhuset.

BYGNINGSTYPOLOGI

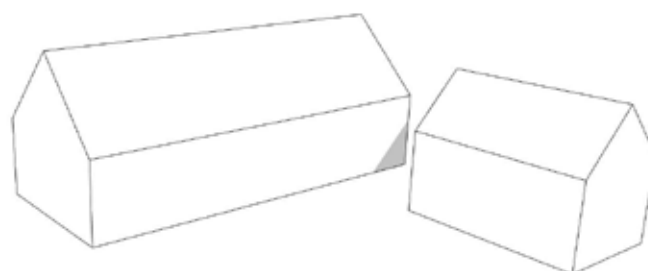
• Nybyggeri bør opføres som længehuse med én eller flere længer og symmetriske sadeltage.

Denne form skaber en tydelig reference til den oprindelige klimatilpassede byggeskik og giver området et sammenhængende visuelt udtryk.

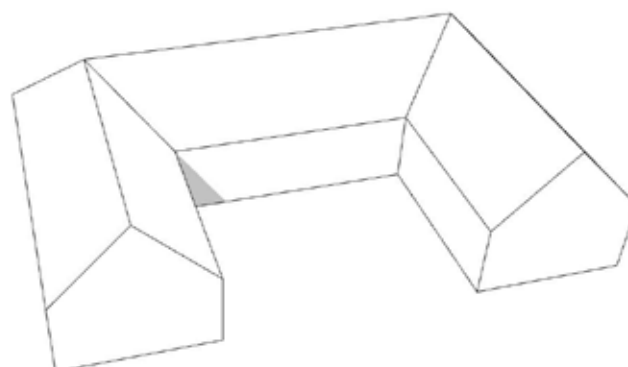
• Forhold mellem gavl og langfacade i et længehus, bør være minimum 1:2, det vil sige langfacaden er minimum dobbelt så lang som gavlen.

Enkel typologi, længehus. Undgå knopskydninger.
Sekundære bygninger kan bygges i forlængelse af hovedhuset.

Enkel typologi, længehus.
Sekundære bygninger opføres i tilknytning til og med samme taghældning som hovedhuset.

Eksempel på et længehus med tre længer.
Længerne placeres vinkelret på hovedhusets gavlende og med samme taghældning og form som hovedhuset.

FACADE

- I Rømø's oprindelige bygningskultur er byggematerialerne få, enkle og naturlige. Dette princip skal være grundlaget for al ny bebyggelse på Rømø. Materialerne skal indpasse sig i naturen og ikke være dominerende i deres visuelle udtryk.
- For at sikre en kvalitativ styrkelse af øens arkitektoniske karakter skal der skabes et mere samlet visuelt udtryk. Nybyggeri skal tilpasse sig konteksten, i både form og materialebrug.
- For al ny bebyggelse gælder, at bygningernes ydervægge beklædes primært med træ eller tegl, men at andre naturmaterialer kan tillades. Komposit, fibercement eller lignende bør ikke anvendes.

• Tegl:

I områder hvor den eksisterende (helårs)bebyggelse er opført som murede huse, opføres ny bebyggelse ligeledes som murede huse eller beklædes med tegl.

Ydervægge bør fremstå som blank mur, eller pudset murværk malet/kalket Rømø rød, se Bilag 1 og 2.

Ydervægge bør ikke udføres med puds på plader, letklinkerblokke eller lignende.

Ved byggeri i blank mur, anvendes blødstrogne sten, ikke glatte maskinstrøgne sten.

Teglskaller bør ikke anvendes.

• Træ:

I (sommerhus)områder, hvor den eksisterende bebyggelse primært er træbeklædt, udføres ny bebyggelse tilsvarende med træbeklædning. Træbeklædningen bør fremstå ubehandlet, eller i farver der indpasser sig i naturen, se Bilag 2.

De rødbrune tegl og stråtagets brune nuancer skaber en tydelig reference til den oprindelige byggeskik. Materialerne patinerer smukt over tid og farverne indpasser sig naturligt i områdets egnstypiske vegetation.

Foto: Tegnstuen Stedse

TAG

• De oprindelige Rømhuse har en enkel tagform med 45°-55° sadeltag, ubrudte tagflader og afvalmede gavle. Tagets udformning er klimatilpasset og udformet med hensyn til vind og vejr.

Denne enkle tagform som er en markant og meget karakteristisk del af den oprindelige byggeskik, ønskes videreført i den fremtidige bebyggelse.

• Tagform:

Nybyggeri bør udføres med symmetrisk sadeltag.

Taget kan udføres med hel- eller halvvalm.

Ved halvvalmede tage bør afvalming dække 2/3-3/4 dele af gavltrekanten.

• Taghældning:

Tagets hældning bør være 45°-55°.

I sommerhusområder kan lavere taghældning benyttes, dog ikke lavere end 20°.

• Beklædning:

Tagets ydre udtryk skal ligesom facaderne indpasse sig i naturen og ikke være dominerende i dets visuelle udtryk. Naturmaterialer i mørke og dæmpede nuancer bør benyttes. Eksempler på dette er:

Stråtag

Sedum/græstag

Tegltag i mørke nuancer, ikke glaserede tegl, se Bilag 1

Skifertag i mørke nuancer, se Bilag 1

Trætag, der fremstår ubehandlet eller sort/mørke nuancer.

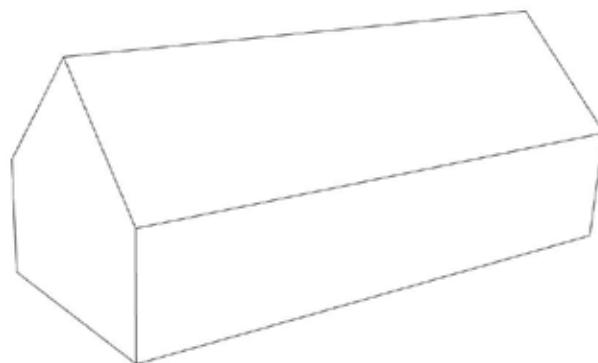
VINDUER OG DØRE

• Dør- og vinduesrammer bør udføres i træ og/eller aluminium.

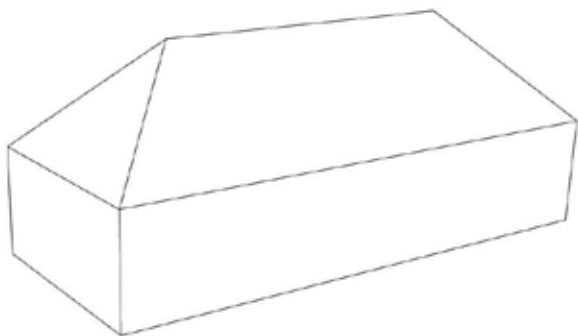
• Store glasfelter kan reflektere sollys og virke skæmmende på naturoplevelsen.

Der bør derfor ikke etableres sammenhængende glasfelter større end 20m², med udbredelse på én enkelt facade i bygningen.

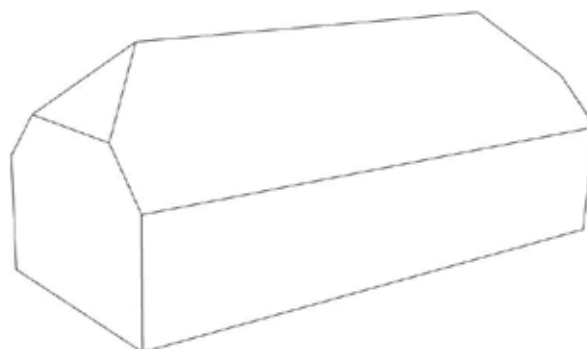
Der bør ikke etableres glasfelter i taget større end 6m². Vinduer i tagfladen bør ikke være sammenhængende og bør enkeltvis maksimalt være 1,5m²

Symmetrisk sadeltag

Symmetrisk sadeltag med helvalm

Symmetrisk sadeltag med halvvalm
Afvalming skal dække 2/3-3/4 dele af gavltrekanten

SEKUNDÆRE BYGNINGER

- For at styrke oplevelsen af landskabet og fastholde det åbne præg, bør al ny bebyggelse placeres midt på matriklen og holdes samlet.
- Sekundære bygninger bør sammenbygges med, eller placeres tættest muligt på hovedhuset.
- Sekundære bygninger udføres med symmetrisk sadeltag med samme taghældning som hovedhuset.
- Beholdere til dagrenovation bør opstilles inden døre, eller udendørs bag skærmende beplantning/afskærmning udført i træ, tegl eller andre naturmaterialer.

MINDRE BYGNINGSDELE

- Mindre bygningsdele og detaljer kan være i andre materialer - dog ikke plast, komposit, fibercement eller lignende.

INSTALLATIONER

- Installationer som for eksempel varmepumper bør indbygges og skjules.
- Solenergianlæg virker skæmmende på naturoplevelsen og bør ikke udføres i forbindelse med fritliggende bebyggelse.

Til dig der vil bygge nyt

Bevar det åbne præg

Huset skal tilpasse sig landskabet

Bevar den egnstypiske vegetation

Længehus med en enkel geometri

Symmetriske sadeltage, evt afvalmede

Bygninger skal tilpasse sig kontekstens materialebrug

Få, enkle og naturlige materialer der falder ind i landskabet

Undgå blanke og reflekterende overflader

GODE EKSEMPLER

Foto: Danske Boligarkitekter, Arkitekt: Peter Wedell-Wedellsborg

Foto/Arkitekt: Poul Schülein

BEKLÆDNINGSTEGL - solidt og fleksibelt materiale der patinerer smukt over tid

Arkitekt: Pascal Francois Architects, Foto: Frederik Verduyse/Petersen Tegl

Den rødbrune TEGL og STRÅTAGETS brune nuancer, skaber en tydelig reference til den oprindelige byggeskik på Rømø

Foto: Tegnestuen Stedse

TRÆBEKLÆDNING og SEDUMTAG, der flyder naturligt ind i omgivelserne

Foto/Arkitekt: N+P Arkitektur

#3 SIKRE AT FREMTIDIGT BYINVENTAR STYRKER RØMØS ARKITEKTONISKE KARAKTER

Udsigt over 1. klitrække ved Lakolk
Foto: Tegnestuen Stedse

Ligesom den nye bebyggelse på Rømø, skal forholde sig til konteksten, i både form og materialebrug, skal møbler og inventar i det offentlige rum det samme.

Ved at sikre høj kvalitet i materialevalget og specialsyede løsninger, vil Rømø i højere grad fremstå som et samlet hele, med klare referencer til øens historie, natur og kulturarv.

I dette kapitel præsenteres retningslinjer for belægning, overflader og beplantning, samt udstyr i byrummet.

Rømø Udviklingsplan 2025 og workshoppen "Byinventar og Wayfinding", afholdt den 1/2 2021 i samarbejde med KALB og Tønder Kommune, med en gruppe borgere fra øen, har udpeget retningen for, hvilken type byinventar, der giver mening for Rømø og hvad der faktisk er behov for.

Arkitekturstrategi for Rømø er udarbejdet parallelt med *Designguiden* og disse to skaber tilsammen en helhed, der især er synlig i de præsenterede forslag til fremtidige natur- og byrumsmøbler. Ikonerne og det grafiske udtryk fra *Designguiden* skaber, sammen med den fysiske udformning af natur- og byrumsmøblerne, et samlet visuelt udtryk, der bliver let genkendeligt som et eget "sprog" for Rømø.

Der præsenteres konkrete forslag til siddemøbler, shelters og flytbare faciliteter.

Forslagene, der er tilpasset dagens relevante behov, er skræddersyede til stedet og giver derfor de besøgende en helt unik og eksklusiv oplevelse, som kun findes på Rømø.

Ikoner fra *Designguiden*, udarbejdet af Kalb.

NATUR

TURISME

BYGNINGSKULTUR

FÆLLESSKAB

RETNINGSLINJER FOR BYINVENTAR

BELÆGNING, OVERFLADER OG BEPLANTNING

Belægninger og overflader skal - i materialitet - have en klar reference til den oprindelige byggeskik på Rømø

Naturen trækkes ind i bymiljøet i form af sand, træ og egnstypiske planter

Der indtænkes gode overgange mellem de forskellige materialer

EGNSTYPISKE planter

Foto: Tegnestuen Stedse

Arkitekt: Schønherr Foto: Sandra Gonon

SAND med vindribber

Foto: Tegnestuen Stedse

TEGLKLINKER giver en smuk reference til bygningskulturen

Arkitekt: Schønherr Foto: Sandra Gonon

PIGSTENSbelægning

Foto: www.falkegranit.dk

UDSTYR

Solide materialer i god kvalitet

Naturlige materialer, gør byrummet imødekommende

Skræddersyede designs inspireret af stedets historie og karakter, gør byrummet til en unik oplevelse

SOLIDE MATERIALER i god kvalitet

Hitsa, WOOD C Cykelpullert, design VE2

UNIK LYSINSTALLATION ved Fanø Bad, med inspiration hentet fra traditionelle sømærker på Fanø.

Arkitekt: Masu Planning/ Everyday Studio Foto: Everyday Studio

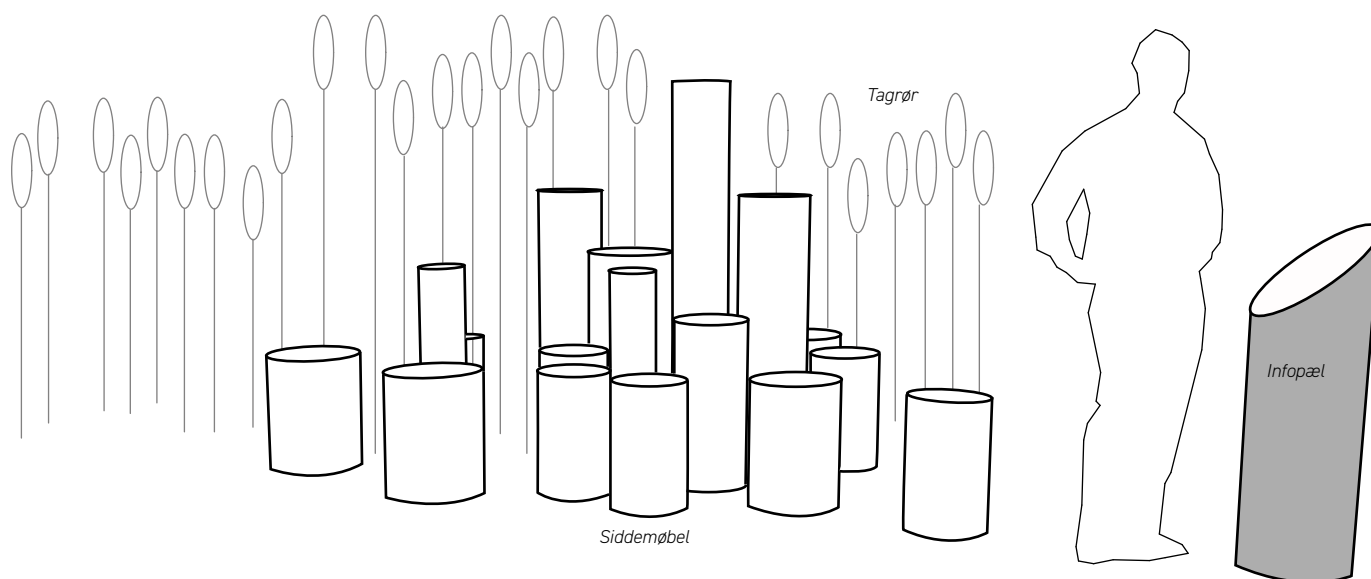
NATURLIGE MATERIALER gør byrummet imødekommende

Norpole Kvadrat træmast

EKSEMPLER PÅ NATUR- OG BYRUMSMØBLER

SIDDEMØBLER OG INFOPÆLE

Et siddemøbel kan være mere end til bare at sidde på. Det kan inspirere til leg og bevægelse og udfordre den måde vi bruger byrummet på. Ved at bruge uforarbejdede træstammer og inddrage hjemmehørende planter, som eksempelvis tagrør, marehalm og lyng, skabes en klar reference til øens landskab og man får følelsen af at sidde midt i den uberørte natur.

Selve møblet er ligesom ikonet for fælleskab i *Designguiden* inspireret af "Faskinegårdene", der er et karakteristisk og skulpturelt element i udsigten, når man kører over dæmningen.

Faskinegårdene vidner om forsøget på at indvinde forland langs dæmningen.

Træstubbene fungerer som både bænk og bord og inspirerer til leg og bevægelse. De forskellige højder og dimensioner skaber et skulpturelt element, der giver de besøgende lyst til at gå på opdagelse.

Infopælene giver information om stedets historie og natur og er udformet som siddemøblet, men med skråtskåret flade til tekst og billeder.

Pælene er let genkendelige i det åbne landskab og er således medvirkende til at lede de besøgende den rette vej. Konceptet kan skaleres og tilpasses til det enkelte sted. Nogle steder i naturen, har man måske bare behov for to pæle at sidde på og en infopæl, hvorimod man i byen kan sætte et større antal pæle sammen i varierende højde og dimensioner, der udover at være et siddemøbel, også kan inspirere til leg og bevægelse.

Siddemøblet og infopælene udformes af solide træstammer, der er robuste, enkle at montere og drifte og som kan bruges på hele øen, både i byrummet og på landet.

Stammerne kan desuden hentes lokalt fra for eksempel Tvismark Plantage.

Uforarbejdede træstammer og hjemmehørende planter, som eksempelvis tagrør og lyng, skaber en klar reference til øens natur.
Foto: BOGL

Inspiration fra faskinegårdene
Foto: Tegnestuen Stedse

OVERNAT I ARKENGABET... ELLER I EN STJERNEKIKKERT?

Unikke og arkitekttegnede overnatningssteder kan skabe en interessant reference til den oprindelige arkitektur på Rømø.

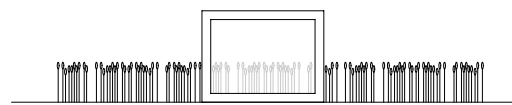
Strå på taget og detaljer som kan genfindes i de gamle Rømøhuse, kan være med til at fortælle om bygningskulturen, sætte fokus på de særlige naturoplevelser og gøre shelteren til en helt unik og uforglemmelig oplevelse for den overnattende.

Disse shelters kan blive en destination i sig selv, og kan med fordel samtænkes med siddemøbler, kunstinstallationer, cykelspor og infosøjler.

Ligesom *Designguidens* ikon for bygningskultur er inspireret af "Arkengaffen", kan udvalgte shelters være inspireret af detaljer fra Rømø's bygningskultur. Der kan desuden anvendes materialer som tegl og strå, som en reference til materialebruget i de oprindelige Rømøhuse.

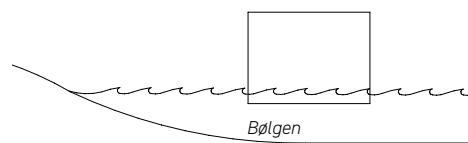
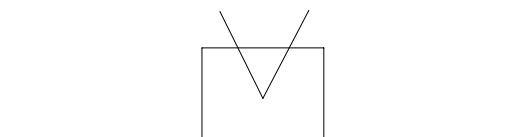
Inspiration fra de karakteristiske Rømøhuse
Foto: Tegnestuen Stedse

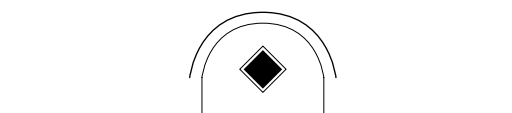
Marskhytten

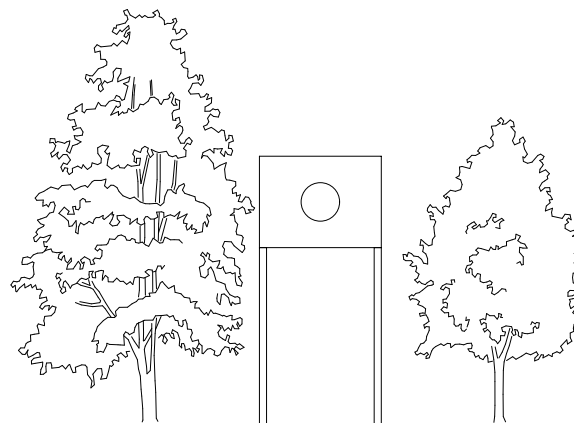
Stjerneikkerten

Bølgen

Arkengaffen

Fuglekassen

Eksempler på unikke shelters, inspireret af naturen og bygningskulturen

MIDLERTIDIGE AKTIVITETER - LEJ ET LANGLIHUS

Små flytbare huse, med høj æstetisk og materialemæssig kvalitet, kan være en god måde at skabe værdi for både lokale erhvervsdrivende og for besøgende.

Husene kan flyttes rundt på øen og kan udlejes i kortere perioder. Husene kan bruges til kunstneratelier, åbne værksteder, teater, musik, udstillinger, pop-up butikker, iværksættermiljø, markedsdage, strandhuse og kan bidrage til at skabe liv og aktivitet i byerne og dermed også øget indtjening for lokale virksomheder. Midlertidige aktiviteter og byrum, kan være en enkel måde at udvikle bymiljøer og de lokale virksomheder på.

De karakteristiske røde Langlihuse var oprindeligt barakker i Oksbøllejren, men blev transporteret til Rømø i 1950'erne og derefter solgt som private feriehus.

Ligesom ikonet for turisme i *Designguiden* finder vi inspiration i disse små fine Langlihuse med rødmalet træbeklædning og varierende form og taghældning. Således får disse kunstneratelier, butikker eller strandhuse en tydelig reference til Rømø's bygningskultur og historie.

Inspiration fra de karakteristiske Langlihuse. De 13 små huse var oprindeligt barakker i Oksbøllejren, men blev nedtaget og genopført på Rømø i 1950'erne.

Foto: Lars Tornsberg
Kunstnerboligen ART 56 i Hvide Sande fungerer som et åbent og arbejdende værksted.

Foto: Sandra Gonon, www.arkitekturbilleder.dk
Strandhusene i Løkken er opstillet hele sommerhalvåret og ejes af lokale.

Foto: Fredericiaavisen
C-byen i Fredericia. Midlertidigt byrum med pop-up butikker, mad, musik og aktiviteter.

BILAG 1 - MURVÆRK OG TEGL

Ved byggeri i blank mur, anvendes blødstrøgne sten.

Genbrugte mursten giver desuden et fint spil i facaden.

Der anvendes rød- eller brunlige tegl der falder ind i omgivelserne.

Der kan desuden anvendes beklædningstegl eller naturskifer.

Der bør ikke anvendes teglskaller.

Tegltag udføres som kulbrændte blådæmpede, mørkegrå eller sorte tegl eller skifer. Der bør ikke anvendes glaserede tegl.

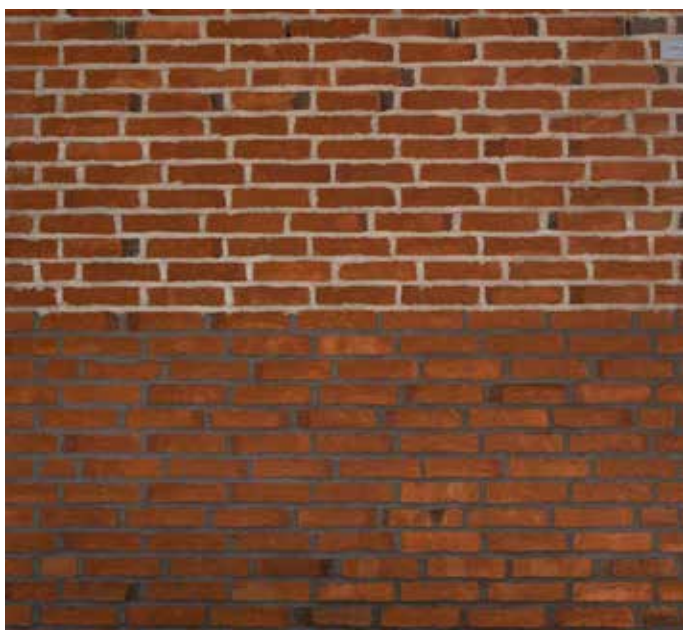

Foto: www.teglparken.dk

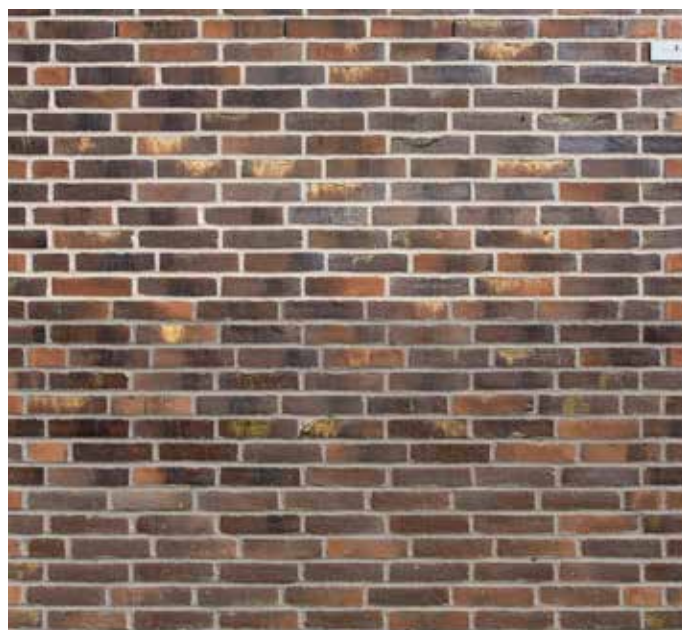

Foto: www.teglparken.dk

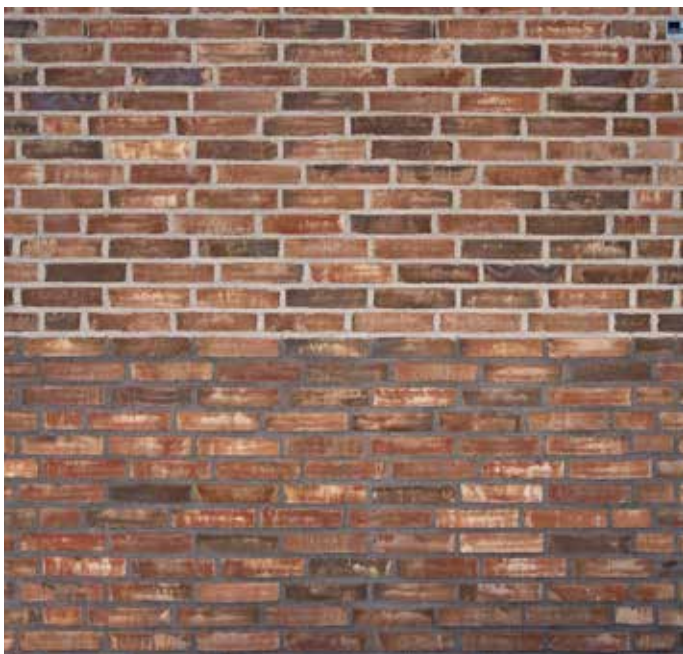

Foto: www.teglparken.dk

Beklædningstegl
Foto: www.petersen-tegl.dk

Vingetegl
Foto: Tegulaz

Naturskifer
Foto: Komproment

Flade tegltagsten
Foto: Komproment

BILAG 2 - FARVER

Bilag 2 beskriver en liste over farver der kan anvendes på træbeklædte huse.

Pudset murværk males/kalkes Rødmø Rød – farvekode følger.

Listen er udarbejdet af Tønder Kommune i forbindelse med gældende lokalplaner på Rødmø.

Facadefarver		Farver på mindre bygningsdele	
Sivgrøn mørk	S 4010-G90Y	Sart grå	S 1002-Y
Saltgrøn	S 5020-G70Y	Askegrå	S 3000-N
Grøn umbra mørk	S 7020-G90Y	Stengrå	S 3502-G
Agerbrun	S 4020-Y60R	Lys Beige	S 1005-Y30R
Teak	S 7020-Y60R		
Nød	S 8010-Y50R		
Rødmø rød	Farvekode følger		
Klintgrå	S 5500-N		
Grafitgrå	S 7500-N		
Fjeldgrå	S 5010-R70B		
Sortblå	S 6020-R80B		
Sort	S 9000-N		

BILAG 3 - VEGETATION

Bilaget beskriver en liste over de planter og træer der kan plantes.

Listen er udarbejdet af Tønder Kommune i forbindelse med gældende lokalplaner på Rømø.

Alm Hvidtjørn (*Crataégus laevigata*)

Alm. Hvidtjørn kan blive en stor mangestammet busk eller et lille træ på ca. 10 meters højde. Tjørnen blomstre omkring maj. Den tåler både salt- og vind påvirkning.

Vinter-Eg (*Quercus petraea*)

Vinter-egen er et højt træ. Den kan trives på lettere og mere tør jord end stilk-egen, tåler vind og er salttolerant. Vinter-egen er gode lystræer, der tillader opvækst af andre mindre træer under sig. Egen er den længstlevende danske træart og kan blive over 1.000 år gammel. Den anvendes i alle former for plantninger som spredt indblanding, men bliver også meget smuk som fritstående.

Slåen (*Prunus spinosa*)

Slåen vokser op til at blive en 1-3 m høj busk med lange torne. Den er lyskrævende og tåler vind. Slåen trives bedst på frodige, middelfugtige såvel som tørre lerjorde, men kan også bruges på kalkrig sandjord. Sætter mange rodkud og tåler beskæring godt. Slåen er valgt selvom den ikke er naturligt hjemmehørende fordi det vurderes at lokaliteten er så dårlig at spredningen bliver ubetydelig. Slåen foreslås pga. dens gode egenskaber til at danne meget tætte krat hvilket gør den velegnet i skovbryn og læplantninger og som kantplante i vildtplantninger. Den blomstrer får løvspring i april-maj. De kuglerunde frugter får en dugblå farve hen på efteråret og ædes gerne af fugle efter frost, hvor den beske smag forsvinder.

Alm. Røn (*Sorbus aucuparia*)

Bliver 10-15 m høj. Det er en åben busk eller mindre træ. Rønneren er lyskrævende, men tåler meget vind derudover er den velegnet på alle jordtyper, lige fra våd og sur jord til mager sandjord. Blomstringen finder sted fra slutningen af maj og giver normalt en rigelig frugtsætning, hvilket gør den eftertragtet af fuglene. Almindelig røn kan anvendes i både skovbryn, læ- og vildtplantninger.

Skovfyr (*Pinus sylvestris*)

Skovfyr har en noget uregelmæssig vækstform. Under de givende vækstbetingelser forventes skovfyren at opnå en højde på 10-20 meter. Med alderen bliver barken rødgul foroven på stammen. Skovfyr er en nøjsom træart, der vokser godt selv på ret næringsfattig jord og er sikker og let at kultivere. Den er meget stormfast og har en lysgennemtrængelig krone. Blomstrer i maj-juni.

Vinter-Eg (*Quercus petraea*)

Se ovenstående

Alm Hvidtjørn (*Crataégus laevigata*)

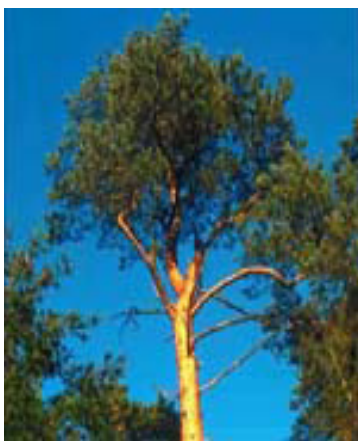
Se ovenstående

Alm. Røn (*Sorbus aucuparia*)

Se ovenstående

Tørst (*Frangula alnus*)

Bliver en, op til, 6 m åben busk. Den tåler både vind og skygge og er uden nøjsom. Den kan gro på alle jordtyper, men især på fugtig og sur

Fritstående Skovfyr

jordbund. Den blomstrer i juni-juli med uanselige blomster og giver spredte rødsorte frugter.

Slåen (*Prunus spinosa*)

Se ovenstående

BEPLANTNING PÅ PARCELLERNE:

Hedelyng (*Calluna vulgaris*)

Hede-Lyng er en stedsegrøn dværgbusk med en opstigende og halvkugleagtig vækstform. Barken er først grøn eller lysebrun, senere bliver den brun. Bladene er meget små, nåleformede. Blomsterne er klokkeformede med violetterødt bæger og krone. Duften er fin og krydret. Frugterne er kapsler med mange frø, som spirer villigt på udpint og rå jord. Hedelyng er især knyttet til sur, næringsfattig, tør bund.

Lyngens levealder er cirka 25-30 år. Herefter dør lyngen ud og andre arter, som f.eks. revling, tager over. Lyng kan danne stødskud. Det er denne egenskab, der gør at lyngen kan forynges ved slåning eller afgræsning med f.eks. kreaturer.

Krybende Pil (*Salix repens*)

er en løvfældende busk med en lav, krybende og opstigende eller overhængende vækst. Grenene er slanke og nedliggende og slår ofte rod. Busken blomstrer lidt før eller under løvspring i april-maj. Blomsterne sidder i gule rakler, hunblomsterne på nogle buske og hanraklerne på andre. De ses dog ikke meget, da de først kommer frem efter løvspring.

Krybende Pil hører hjemme på solåbne, tørre og magre områder i Nord- og Østeuropa. I Danmark gror den i "den grå klit", men den findes også på strandenge og heder.

Klokkelyng (*Erica tetralix*)

Klokkelyng er en stedsegrøn 10 - 30 cm høj dværgbusk med en tuet og lidt ranglet vækstform. De små blade sidder i kranse i adskilte tag på skudene. Blomsterne der er lyserøde, ligner små krukke.

Den vokser på fugtig jord i hedemoser og højmoser og forekommer mest i Jylland.

Klit-rose (*Rosa pimpinellifolia 'Pimpho'*)

Klit-rose er en lav og tæt busk med små torne. Den bliver op til 1 m høj. Klit-rosen er velegnet til de meget tørre sandjorde hvor den tåler både vind og salt. Den er vildtvoksende i de vestjyske klitter og klitheder. Den blomstrer i juni-juli og dens hyben er brunlig-sorte. Klit-rose danner underjordiske rodudløbere. Den anvendes som kantplante og sandbinder på de meget tørre sandjorde.

Revling (*Émpetrum nigrum*)

Revling er en op til 50 cm høj stedsegrøn dværgbusk med nedliggende grene. Blomsterne er røde og uanselige. Bærene bliver sorte når de er modne.

Hedelyng fra det tilstødende naturareal vest for lokalplanområdet

Klokkelyng i tue

Revling med umodne grønne bær

BILAG 4 - STØTTE OG VEJLEDNING

GODE RÅD OM VEDLIGEHOLDELSE AF BEVARINGSVÆRDIGE OG FREDEDE HUSE:

www.slks.dk/omraader/kulturarv/bygningsfredning

www.bevardithus.dk

www.bygningsbevaring.dk

INFORMATION OMKRING BEVARINGSVÆRDI OG BESTEMMELSER, SAMT EN LISTE OVER FREDEDE OG BEVARINGSVÆRDIGE BYGNINGER I DANMARK:

www.kulturarv.dk/fbb

STØTTEORDNINGER I FORBINDELSE MED ISTANDSÆTTELSE AF ET FREDET ELLER BEVARINGSVÆRDIGT HUS:

Fonden Til Bevarelse af Gamle Rømø-Huse

Tønder Kommune, landsbypuljen

Slots- og Kulturstyrelsen

Fritagelse for grundskyld

Fradragsretten

FORENINGER OG INTERESSEORGANISATIONER, DER ARBEJDER MED BYGNINGSBEVARING:

www.historiskehuse.dk

www.foreningen-straatag.dk

www.byogland.dk

Rømø Lokalhistorisk Forening

RELEVANT LITTERATUR OG BESKRIVELSER AF UDVALGTE RØMØHUSE:

Kelm, Bert 2006, Rømø - Et vesterhavspræget samfund, Historisk Samfund for Sønderjylland/Rømø Lokalhistorisk Forening, Aabenraa/Rømø

Skov, Aksel 1992, Gamle huse på Rømø, Borgens Forlag, Kbh.

Uhre Ejstrud, Jannie 2013, Bevaringsværdige bygninger i Nationalpark Vadehavet, Rømø

www.trap.lex.dk

LITTERATURLISTE

Skov, Aksel 1992, Gamle huse på Rømø, Borgens Forlag, Kbh.

Høi, Arne m. fl. 2007, Vadehavets Kulturarvsatlas, Kulturarvsstyrelsen, Kbh

Uhre Ejstrud, Jannie 2015, Lakolk - Dragestil og sandslotte, Nationalpark Vadehavet, Rømø

Gottlob, Kaj 1971, Rømø - Bygningskulturelle værdier af bebyggelse og bygninger, Fonden for bygnings- og landskabskultur, Kbh.

Uhre Ejstrud, Jannie 2013, Bevaringsværdige bygninger i Nationalpark Vadehavet, Rømø

En fælles retning for Rømø 2025, 2018, Tønder Kommune

Uhre Ejstrud, Jannie m. fl. 2015, "Til højre ser I et arkengaf...", Nationalpark Vadehavet, Vadehavets Formidlerforum, Sydvestjyske Museer